

és a Barczy-tó (vagy fok) tartotta fen, mely e rétet hasította s a Tére-fok által a Hód tavával állott összeköttetésben.

A fentebbi oklevél szerint Barcz falu a mellette levő Kotacz-háza és Kőkényes falvakkal s még egy rakás, ugyan azon tájon fekvő, halászó vízzel és a már Csongrád megyébe eső Barcz-erdővel együtt régebben a Solti család birtoka volt. Most e család tagjai, t. i. Solti Dávid, László, Péter és még egy másik Péter, kapják új adományképen Zsigmond királytól, kiket a király által megbízott csanádi káptalan július 5-én igtat be a Solt falu mellett eső területek birtokába, melyek nagyobb része akkor beláthatatlan messzeségben sík víz volt, úgy hogy a falvak és ezek földei csak egyes szigetekre voltak szorítkozva. A vízterület némely részei, mint azt fentebb az általános tárgyalásnál láttuk, régi neveiket napjainkig szintén megtartották.

Batida falu.

Bodhida	1331	Batida	1556	Batida	1663
Bathhyda	1380	Batthyda	1560	»	1663
Bathhida	1408	Bathida	1561	Bathida	1718
Bathhyda	1415	Batida	1564	Batida	1720
Bathyda	1450	»	1617	»	1723
»	1453	»	1617	»	1732
»	1499	»	1635	»	1752
»	1536	»	1642—67	Battida	1774
»	1549	»	1644	»	1776
»	1552	»	1647	Batida	1789
				»	1808

A név eredetéről tüzetesebben kell szólnunk, mert többféle magyarázata lehetséges s itt Vásár-

helyen azzal tartják, hogy az sajátkép' Batu hídjá lenne, vagyis Batu kántól, a tatárjárás-kor itt dühöngött mongol had fővezéréől származnék, ki e helyen a leöldösött magyarok holt testeiből hidat rakatott volna.'

Az általános részben már előadtuk, hogy Batu erre nem járt. Az 1331-iki legrégebbi változathoz (Bod hida) pedig világosan láthatjuk, hogy a név valamely Bod nevű ember hídjáról tesz tanuságot, a ki kétségkívül a hid készítettője s az a mellé települt falu tulajdonosa volt, a minthogy másutt is volt rá példa, hogy a hidat családnévvel kötötték össze s így nyert a falu is elnevezést.² A Bod családnév azonban, mint a többi névváltozatok mutatják, később Bat-tá módosult, a mi az idők folyamán sok más neveinken is megesezt;³ valamint azt sem lehetett kikerülni,

¹ Némelyek szerint azonban itt két faluval volna dolgunk: az egyik Bat, mely a khántól vette nevét, a másik Ida, mely a khán feleségéről neveztetett s az értulsó partján épült volna, melyek összetételéből lett a Bat-Ida. Ezt az Idát a Batidai halomba temették volna el. — E halmot én 1894-ben Farkas régészszel megásattam, ki is azt «természetes halomnak találta, melyet soha addig emberi kéz sehol sem bolygatott».

² Itt a vidéken volt Cetihida 1138-ban (Knauz, Mon. eccl. I. 88.), Ecsehida 1422-ben (Bárány, Toront. m. hajd. II. 8.), távolabb: Bazalhida, Székelyhida stb.

³ Így lettek:

Boks-falvából	—	Baksa-falva
Borsból	—	Bars
Both-monostorából	—	Báth-monostora
Both-Sz.-Péterből	—	Báth-Sz.-Péter
Bot-ereből	—	Bat-ere
Borum-lokból	—	Barom-lak
Kutusból	—	Kutas
Mocsból	—	Macs (Debreczen mellett)
Mokoból	—	Makó
Molum-zugból	—	Malom-zug s így tov.

hogy a *b* és *d* betük a velök rokon hangú *p* és *t*-vel eleitől fogva fel ne cseréltessenek, a mint-hogy az ma is számtalanszor megtörténik, főleg olyanoknál, kik valamely nyelvben és annak helyes-írásában kellően nem járatosak. A középkori helyesírás meg különben is nagyon ingadozó volt, s az egyes hangok és szavak leírásában a mai következetességet nála hiába keresnők. A *Bod*-ot irták hol *Pot*¹-nak, hol *Bot*²-nak, hol *Bat*³-nak, hol *Bata*⁴-nak. *Bota*⁵-nak, vagy *Poto*⁶-nak, úgy hogy ily módon e nevek nagy részét közös eredetre lehet visszavinni. Ezen kívül elődeink a *h* betűvel is nagyon bőkezűen bántak s azt főleg a *t* mellé gyakran oda vetették.

A kérdéses személynév hazánkban igen régi időtől kezdve otthonos volt. Már a régi Pannoniában és Dalmáciában is viselték a *Bato* vagy *Batha* nevet, még pedig fejedelmi személyek,⁷ de a besenyők is használták azt,⁸ valamint két-

¹ Példák: Kézai, Győri Tört. és rég. füz. I. 113, Wagner, Collect. Genealog. I. 75, Barna M. Geneal. az Ujlaki nemzetségnél kzt. Bárány, Torontál m. hajd. 158.

² Példák erre: Fejér, Cod. dipl. IV., II. 461. Bunyitai, Váradi püsp. I. 81. Wenzel, Árp. okmt. VI. 42. Századok 1891. 392, Knauz, Mon. eccl. Strig. I. 91. Pesty, Krassó m. tört. II., II. 49.

³ Példák rá: Fejér, Cod. dipl. I. 306, 308. Pesty, Krassó m. tört. II., I. 247. Teleki, Hunyadi kora VI., I. 265 és az elől kitétt változatok.

⁴ Példák erre: Véghelyi, Hazai okmt. I. 13. Wenzel, Árp. okmt. VII. 194, 311. Fejér, i. m. III., II. 35. Váradi regestrum

⁵ Wenzel i. m. VI. 324.

⁶ Vár. reg. Bél kiad. 203. I. Fejér i. m. IV., II. 421.

⁷ Strabón 412. Ranzan-nál, Epit. rer. Hung. Schwandtner kiadása I. Szombathi, Kutfőtöredékek, Éble. Egy magy. nyomda 46. (Sz.-István-korabeli vizigóth példa).

⁸ Hunfalvy, Magyarorsz. ethnogr. 213.

ségtelen, hogy a mongoloknál is meglehetősen el volt terjedve¹ s innét van, hogy e nevet nálunk és külföldön is annyi helység viselte és viseli. Hogy a köztünk elterjedt név származását és jelentését melyik nyelvben kell keresnünk: arra nézve Kézai igazít el, midőn azt írja: „Ezután jöve be Lebyni Ernest, kit követi tisztségénél fogva Poth-nak is neveztek.“² E szerint tehát e szóban a német. Bothe lappang, melynek magyar jelentése követ vagy hírnök s változatai is abban a nyelvben találhatók fel.³

Valamelyik Both alapította tehát a mi Batidánkat,⁴ de hogy melyik a sok közül: azt adatok hiányában biztosan eldönteni nem lehet. Az első Both, kiről fentebb is szó volt, Salamon király idejében költözött hazánkba. Ennek fia lehetett az a Benedek ispán, kire Kálmán király Álmos herceg és fia megvakítását bizta.⁵ De egy hason nevű tiszt Vak Béla udvarában is tartózkodott.⁶ Ennél jóval később élt az a harmadik

¹ Hammer Purgstall, *Gesch. d. Gold. Horde* 87., 95., 355. stb. II.

² A Bécsi krónika ugyanezen Ernesztről így ír: «Azért nevezték Pothnak, mivel követ volt Konrád császár, András és Salamon közt, mert Poth németül követet jelent». *Marci Chron.* 24. fejt.

³ A német nyelv nagy szótárában ez áll: «Both, der Bothe . . . eine Person, welche zur Ausrichtung eines Geschäftes von einem andern geschickt wird . . . Nieders, Ba de, Ba er, bey dem kreo. P o t o, im Angels. und Holland. B o d e, in schwäd. B o d a, im dän. Ba d, — kommt von biethen her, so fernes ehemem benachrichtigen bedeutete». *Adelung, Krit. Wörterbuch*, 1808. I. 1137 és 1138. l.

⁴ Ezt újabb öntudatos történészeink is mind így értik, úgymint Karácsonyi, Csánki, Borovszky stb.

⁵ Bécsi krónika, 67. fejt.

⁶ U. o. 69. fejt.

Bot, a Szeri Pósa fia, a ki testvérevel együtt a magok Igalban fekvő birtokukat Moys nádornak eladják.¹ S valószínűen ez adta nevét a mi | 1228 falunknak, mert tudva van, hogy a Bot nembeli Szeri László és Istvánnak még 1306. előtt is volt e tájon (Illés-monostora) birtokuk,² s hogy a szomszédos Lele és Szeg (a későbbi Szegvár) birtokosai 1280. táján ahhoz a Becse-Gregor nemzetséghez tartoztak, a melynek ősei közt a XIII. sz. közepén volt egy Both nevű is.³

Maga a falu, mint azt az első korszakban láttuk, nagy régiségre vall, de az irások csak a XIV. században kezdenek róla szólani. Ez idő tájon t. i. a Ratold nembeli Hasznosi⁴ család bírta azt, mely szélesen elágazó gazdag nemzetség az ország különböző részein volt elterjedve s belőle épen a század eleje táján egymás után hárman is ültek a nádori széken. Hasznosi vagy Ayduara Péter magtalanul halván el, ennek itteni javait, melyekhez a Nagy-lak melletti Fel- | 1331 timár és Szöllős is tartoztak, Becsei Imre barsi főispán kérte fel. Károly Róbert királyunk tehát azt neki és fiainak, Tötösnek és Vesszősnek még azon évben odaajándékozta,⁵ kik egyszersmind a szomszéd Gorzsának, Lelének és Szegnek (Szegvár) is birtokosai voltak. Később a Bathidai család is megvetette lábát a faluban, úgy hogy Tötösnek 1380-ban már pörölni kellett azzal.⁶ E családhoz tartoztak Bathidai Jakab és Dénes

¹ Wenzel, Árp. k. u. okmt. XI. 209.

² Nagy I. Anjouk. okmt. I. 107.

³ Wertner i. m. I. 80.

⁴ Nemesi előneve Hasznos várról, mely Heves megyében feküdt.

⁵ A király adománylevele, Zichy okmt. I. 376.

⁶ U. o. IV. 134.

is, kiket Zsigmond 1408-ban a Solti Dávid és fiai beigtatásukra, melyről fentebb szólottunk, királyi embereknek nevezett ki,¹ továbbá az a Bathidai Imre is, kinek feleségével, Földeáki Anasztáziával, 1415-ben találkozunk.²

Mikor, a század közepén, Csáki Fe- | 1450
rencz rév-kanizsai tisztei és jobbágysai az Ekend nevű halastavat erőszakosan elfoglalták és meghalászták s az e miatt keletkezett perben tanukat kellett előállítani: az ország kormányzója ezek közt Csanádmegye törvényszékén egy csomó batidai embert is kihallgattat, kiknek nevei ezek: Barnabás, Herczeg János, Nemes Bálint, Kazdag Antal, Kazdag János, Ilyés, Imre, Kis Antal, Jakabfia Péter és Domonkosfia Mihály.³

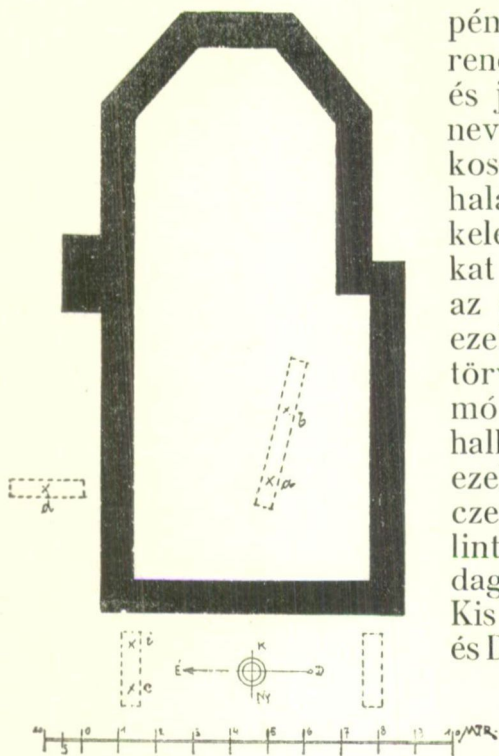
Ezek között a Bathidai család tagjai is lehettek, de lehetnek más nemesek is, a mint a vezetékne-

vekből következtethetjük, a kiknek kezein tehát a szűk határ meglehetősen megoszlott.

¹ Fejér, Cod. dipl. X., IV. 700.

² Borovszky, Csan. vm. t. II. 188.

³ Az aradi káptalan vizsgálati jkve 1450. jan. 31-ről. Orsz. lt. Dl. 29,489.

19. sz. A batidai templom alaprajza.

Ezután egy negyedszázaddal, mikor az aradi káptalan Guthi Ország Mihályt és N. Ungor Jánost a gazda nélkül maradt Szeri Pósa-féle uradalmakba beigtatta, találkozunk ismét | 1472 a Bathidai család egyik tagjával, Benedekkel, a ki több szomszédokkal együtt, mint törvényes bizonyság, vett részt a hivatalos cselekménynél.¹ Utoljára a század végén merül még egyszer fel a falu neve. t. i. Ulászló király 1499. jún. 5-diki parancsolatában, melyben a csanádi káptalant, Nádasdi Ungor Miklós panaszára, a nyúl-szigeti apácák donáth-tornyai és királysági gazdatisztjei ellen vizsgálatra kirendeli, mely alkalommal a király a szomszédságból királyi embernek alkalmazható nemesek közül Batidáról Kálmán Lászlót nevezi meg, de a ki a vizsgálatban nem vett részt.²

A rég elpusztult falu és temploma helyét a föld színéből ezelőtt 25—30 évvel is még 20—30 cm.-nyire kiálló romok jelölték: 1895-ben azonban már id. Banga Sámuel gazda szives kalauzolására volt szükségünk, hogy az idő közben művelés alá fogott területen azokra ráakadhasunk. Így aztán Oláh Imre tanár s régiségtári őr, ki az ásatást személyesen vezette, csakhamar feltárta a már föld alá került romokat s pontos rajzot vett fel a templom alapjáról. A felszíntől egy méter mélységben, keményen megfurkózott fekete földre, mészhabarcsba rakott téglából építették azt, melyet azonban az utóbbi évtizedek alatt a felszíntől mintegy 30 cm. mélységre kiszedtek, elhordtak s földdel betérítettek. Alól az

¹ Mátyás király diplomája 1475 jun. 3-ról, u. o. 17273.

² U. o. 20.856.

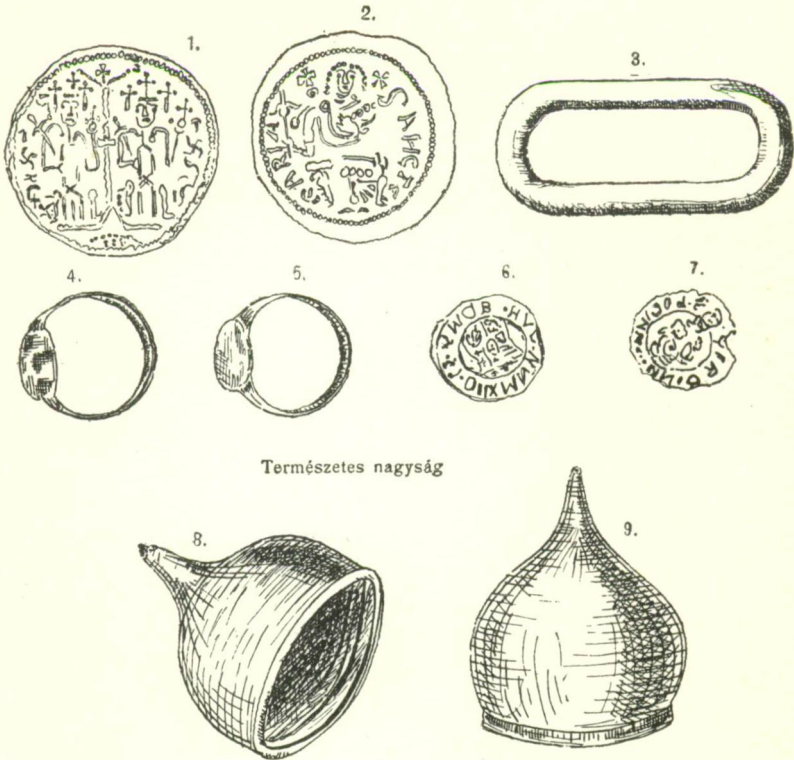
összefüggés hiány nélkül meg volt. A templom körül s magában a templomban is, középkori törvényes szokás szerint temető volt, de a rendetlenül szétszórt csontok után ítélve, azt már előzetesen megbolygatták. Hasonló történt a templom belsejéből ezúttal kiásott csontvázakkal is, a mi annál természetesebb, mert a helyi hagyomány szerint abban kincs volt elásva és sírbolt lappangott. Ez utóbbi valószínű is, mert a tanár úr itt a téglá és mészhabarc tördelék közt legalább három emberre menő csontvázat talált. Kívül a templom tövében három bolygatatlan sír is került elő. Az északnyugoti saroknál a felszíntől 50—55 cm. mélységben egy darab arany pénz vetődött fel, melyet a felirat szerint I. Szulejman szultán veretett Sztambulban.¹ Ugyanezen |1519—1566 helyen, még 50 cm.-el lejjebb, egy, északról délre fektetett, ép csontváz találtatott. E lelőhely és a támpillér között a templom északi oldalánál 130 cm. mélységben egy másik, szintén bolygatatlan csontváz bukkant elő, minden melléklet nélkül.

Régiség-tárunk középkori leletei Batidáról két réz gyűrű, réz láncz szem, egy bronz gyűrű, IV. István réz érmei (2 kopott ma- |1161—1173 gyar dénár), 3 ismeretlen rendeltetésű, tölcseralakú, belől füstös cserépmű (talán tűzborító, vagy kályhabub), melyek részint a templom romjaiból, részint a Fejes János bérlet földén, részint a Szilágyi B. tanyáján kerültek napvilágra.

A templom a Batidai-telek nevű hátság földön, a Bat-ere észak nyugoti partján, a meder

¹ A meghatározást Hampel József úrnak, a nemz. múzeum régiségtár-őrének, köszönjük.

szélétől mintegy 15 méternyire épült, az ér közepén levő mostani kúttal derék szögletet képezve, jelenleg az Imre János földén, melyet délnyugatról a Megyaszai, nyugotról a Bacsa Ferencz, északnyugotról a Pokomándi, északkeletről a

Természetes nagyság

$\frac{1}{5}$ nagyság.

20. sz. Batidai, középkori leletek.

Fischer-féle tanyák környeznek. A Batidai kettőshalom a Pokomándi tanyától északra, a templomtól északnyugatra terül el. A Bat-ere hajdan a Batidai síkot kapcsolta össze a Szikáncsi lapos vizeivel. Az összekötő csatorna partján települt

falu tehát a halászat és közlekedés tekintetében épen jó helyre esett s épen ezért századokon keresztül folyvást emberektől lakott terület maradt.

Bere falu.

Legelőször Csák Miklós főispán említi a maga 1237-diki végrendeletében, melynek során a nevezett főúr, ki egyszersmind Hódinak is ura volt, négy hajdut nevez meg, kik Beren-re valók voltak. Ezek: Tekerő, Szemők, Oka (Ogua) és Vacsed (Wached), kiket Miklós úr szintén elhagyományoz.¹ Azután csak a XV. század utolsó negyedében találkozunk ismét a falu nevével, a Szeri Pósa fi birtokok felsorolásánál. Mikor t. i. Mátyás király 1471. decz.-ben e birtokokat Ország Mihálynak és N. Ungornak eladományozta, a Csongrád-megyében fekvő Derek-egyház és Korhány közt megnevezi Bere-t is, melynek nevét azonban ugyan csak a király, a beigtatás tárgyában az aradi káptalanhoz intézett rendeletében, már Berche-nek írja s így írja maga a be- | 1471 decz. igtatást teljesítő káptalan is. A hely- | 1742 ápr. séget utóbbi okiratok is szintén a már említett két falu közt sorolják fel.²

Neve eredetileg személynév volt,³ mely után az ország különböző részeiben több falut jelöltek

¹ Haz. okmt. I. 16—18. és Fejér. Cod. dipl. H. IV., I. 78. (Preconem, nomine Ogua, de villa Beren).

² Az oklevelek az 1475-iki átírásban, Orsz. It. Dl. 17273.

³ Átilla udvarában is volt egy Bere nevű hun főúr. (Priskos útleírása) Egy 1086-diki oklevélben «Bere judex»-et, egy 1211-dikiiben Bercha-t olvashatunk. Berche Somogyban is egyenértékű változata volt a Berének. (Csánki i. m. II. 592).